

УДК 327(497.1:8)"1946/1950"
339.9(497.1:8)"1946/1950"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2022.2.sim.73-99>

Оригинални научни рад

Примљен: 8. 11. 2021.

Прихваћен: 29. 6. 2022.

Бојан СИМИЋ

Институт за новију историју Србије, Београд

smcbjn@yahoo.com

Социјалистичка Југославија и државе Јужне Америке (1946–1950) – успостављање дипломатских и економских односа*

АПСТРАКТ: У раду се на основу необјављене архивске грађе, публикованих извора и релевантне литературе анализирају односи ФНР Југославије и земаља Јужне Америке у првим годинама након Другог светског рата. За почетну годину истраживања узета је 1946, када је Југославија обновила и поново успоставила дипломатске односе са најважнијим државама јужноамеричког континента, а као крајња граница одабрана је 1950. – година потписивања трговинских уговора са Бразилом, Уругвајем, Парагвајем и Перуом, врхунца трговинске размене са Аргентином и поновног успостављања прекинутих дипломатских односа са Чилеом.

Кључне речи: Југославија, Јужна Америка, дипломатија, економски односи, Хладни рат

Однос социјалистичке Југославије и држава јужноамеричког континента у првим годинама након Другог светског рата у сенци је борбе за учвршћивање власти КПЈ, обнове порушене земље и односа са великим силама и суседима. Јасно је да политика социјалистичке Југославије према земљама Јужне Америке није била изграђена, нити

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години бр. 451-03-68/2022-14/200016 од 4. 2. 2022.

се о том делу света интензивно размишљало у првим годинама након рата када се у земљи изграђивао нови систем. Главни фокус био је на односима са великим силама, као и са земљама Европе у непосредном окружењу. Југословенски интерес у Јужној Америци пре свега се односио на економску сарадњу и питање бројног исељеништва. Прецизан број емиграната са територије Југославије на простору Јужне Америке у овом периоду тешко је утврдити због непостојања тачних пописа, а пре свега због различитог третирања тих грађана код законодавстава појединих земаља. Према евиденцији Исељеничког комесаријата у Загребу, закључно са 1939. у Јужној Америци живело је 234.000 југословенских исељеника и то: у Аргентини 150.000, Бразилу 50.000, Боливији 2.000, Чилеу 20.000, Перуу 1.000, Уругвају 10.000, Парагвају 500, Еквадору 200, у Колумбији 100 и Венецуели 200.¹ Тај број се мењао а нарочито после Другог светског рата приливом тзв. политичке емиграције.

Односи између Југославије и држава Јужне Америке успостављени су званично тек почетком двадесетих година. Овако касно признање нове државе, Југославије, није произишло из неспремности држава овог континента да то учине, већ је било последица тога што дуго није било упућено никакво званично обавештење југословенске владе о уједињењу, на основу кога би могао уследити акт признања.² Прво југословенско посланство у Буенос Ајресу започело је са радом јануара 1928. У том тренутку то је било једино дипломатско представништво државе на територији Јужне Америке. Посланство се наслањало на искуство генералног конзулата који је у престоници Аргентине био отворен почетком 1922. Под његовом надлежношћу били су и сви почасни конзулати који су постојали на континенту. То се променило тек када су посланства у Чилеу и Бразилу отворена током 1935. односно 1938. године.³ Такав распоред дипломатских представништава на јужноамеричком континенту дочекао је Други светски рат и промену власти у Југославији.

Након свршетка рата и стабилизације ситуације у земљи током 1946, новим властима у Југославији било је стало да што пре до-

-
- 1 Наведено према: Marjanka Varžić, „Naši iseljenici u zemljama Južne Amerike“, *Naše teme*, (Zagreb), 1966, 298.
 - 2 Више о томе видети: Предраг Крејић, „Признање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од стране држава Јужне и Централне Америке“, *Архив*, Часопис Архива Србије и Црне Горе, 1-2/2006, 81-91.
 - 3 Благоје Исаиловић, „Посланство Краљевине Југославије у Аргентини – Буенос Аирес 1928-1945“, *Архив* 1/2000, 72-77.

бију признање у свету, па самим тим и на простору Јужне Америке. На том пољу није све ишло ни брзо ни лако. Пре лета поменуте године званично признање ФНРЈ је имала само од Уругваја, који је декретом од 16. априла 1946. наставио односе са Југославијом.⁴ Дешавало се да југословенским дипломатама одбију давање визе са образложењем да две земље немају успостављене дипломатске односе.⁵ Све је то изискивало конкретне потезе нових југословенских власти.

Мисија генерала Илића 1946. године и успостављање дипломатских односа са државама Јужне Америке

У циљу регулисања односа са јужноамеричким државама, из Југославије је током лета 1946. послата делегација на челу са генерал-мајором Љубом Илићем као изванредним изаслаником и опуномоћеним министром.⁶ Треба напоменути да се на тај простор гледало са ширег аспекта, односно као на простор Латинске Америке који је обухватао територију од Мексика на северу до Огњене земље на југу. По речима министра иностраних послова Станоја Симића, било је предвиђено да Илић посети Уругвај, Венецуелу, Колумбију, Перу, Чиле, Аргентину, Бразил и Мексико, о чему су све ове државе унапред обавештене.⁷ Први конкретан захтев упућен је Бразилу 18. јула. У њему се тражила обнова дипломатских односа две државе, отварање посланства у Рио де Жанеиру и размена дипломатских представни-

4 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСП), Политичка архива (ПА), година 1947, Аргентина, фасц. 9, дос. 2, сигн. 4183, Извештај генерала Илића од 21. 12. 1946.

5 Бразилско министарство спољних послова одбило је издавање визе Хинку Распору током јула 1946, о чему је известио југословенски амбасадор у Вашингтону Сава Косановић. ДАМСП, ПА, 1946. Јужна Америка, ф. 7, д. 4, с. 8460, Телеграм Саве Косановића Министарству иностраних послова од 15. 7. 1946.

6 Љубо Илић (Сплит, 1905 – Београд, 1994) био је архитекта и дипломата. Средњу школу завршио је у родном граду а архитектуру у Паризу. Предратни члан КПЈ, учесник Шпанског грађанског рата, борац у француском покрету отпора, где је добио чин генерала. Као дипломата био је посланик у Норвешкој, Мексику, Данској и амбасадор у Швајцарској. Детаљније: Слободан Селинић, *Партија и дипломатија у Југославији 1945–1952*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2013), 273.

7 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 12, с. 4666, Шифровани телеграм министра иностраних послова Станоја Симића упућен амбасади ФНРЈ у Вашингтону од 27. 4. 1946. Мисију генерала Илића у кратким цртама помиње: Ljubomir Antić, „Prilog istraživanja odnosa naših iseljenika u Južnoj Americi prema NOV-u s posebnim osvrtom na JNO na Pacifiku“, *Časopis za suvremenu povijest* 18 (1), (Zagreb), 1986, 64, 73.

ка.⁸ Уследио је брз одговор и већ 30. јула влада Бразила је обновила односе (*restablecer*) са Југославијом а истовремено је и отворено посланство ФНРЈ у Рију. Генерал Илић је у писму на француском обавестио о његовом шесточланом саставу бразилско министарство иностраних послова.⁹ Током августа куртоазне телеграме разменили су министар спољних послова Бразила Де Соуза (Leao Gracie de Souza) и председник владе ФНРЈ Јосип Броз. Посланство се већ првих дана ангажовало на информисању бразилске јавности, која је у почетку оцењена као проиталијанска.

Илић је закључио да Јужна Америка има два центра – Рио де Жанеиро и Буенос Ајрес – око којих се окупљају остале државе континента. За њих је предвиђао посланике, док је за остале државе сматрао да је довољан отправник послова који би био подређен центру који му буде одређен.¹⁰ Треба напоменути да је, поред мисије поновног успостављања дипломатских односа са Бразилом, генерал Илић имао и једну посебну мисију у Рију. Наиме, ради се о повраћају 11.250.000 долара које је 18. марта положила влада Цветковић–Мачек у *Банко де Брасил*. Тај задатак је, након одређене процедуре, успешно извршен.¹¹ Први југословенски посланик у Бразилу након Другог светског рата био је Срећко Шиловић, који је пристигао у децембру 1946. а акредитиве предао председнику Дутри (Enrico Dutra) 14. јануара наредне године. Шиловић је био и први југословенски посланик на територији овог континента. Његова предност за ту позицију била је и познавање португалског језика а нарочито чињеница да је више година провео у Бразилу, где је од 1913. до 1919. радио као лекар.¹² Његово именовање није прошло без проблема јер је оно објављено у бразилској штампи, која је пренела писање југословен-

8 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 4, с. 9356, Писмо генерала Илића упућено бразилском министарству иностраних послова од 18. 7. 1946.

9 Исто, Писмо генерала Илића упућено бразилском министарству иностраних послова од 3. 8. 1946. - Посланство ФНРЈ у Рију су чинили: Хинко Распор – саветник посланства, Карл Жагар – трговински аташе, Лука Беламарић – секретар посланства, Ивица Хернштајн – саветник посланства и службеници Даница Чупић и Јован Ковачевић.

10 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 12, с. 12421, Телеграм генерала Илића упућен министарству иностраних послова од 28. 8. 1946, 3.

11 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 26, с. 14246, Телеграм помоћника министра Велебита упућен посланству ФНРЈ у Рију од 3. 12. 1946.

12 Шиловић је рођен 1885. у Сушаку, по националности је био Хрват, а медицину је завршио у Бечу. ДАМСП, 1948, Бразил, ф. 22, д. 17, с. 48862, Општи подаци за наше службенике у Посланству ФНРЈ Рио де Жанеиро.

ске агенције Танјуг, пре него што је званично добио агреман од бразилске владе – што је довело до реакције њихове дипломатије. На то је генерал Илић написао коментар Министарству иностраних послова да је формализам протокола држава Јужне Америке „тако велики, да за европске појмове управо изгледа смешан. Осетљиви су и лако се увреде, ако, се том формализму не прида она иста важност коју они сами придају“.¹³

Шиловић се није дуго задржао у Бразилу, био је премештен у Мексико (јануара 1948). Већ током септембра 1947. започела је процедура за именовање доктора права Рајка Ђермановића на место посланика у Рију да би у децембру он преузео дужност.¹⁴ Бразил је за свог посланика у Београду одредио Руија Коута (Ruy Ribeiro Couto) који је добио агреман од Президијума Народне скупштине ФНРЈ 4. октобра 1946.¹⁵ Он није био по вољи властима у Београду због својих десничарских опредељења.¹⁶ Посланство у Рију, поред Бразила, било је задужено и за Колумбију и Еквадор а заједно са Мексиком покривало је и Венецуелу.

Следећи корак у дипломатској мисији генерала Илића, логично, била је Аргентина. Југословенско посланство у Буенос Ајресу функционисало је неометано током Другог светског рата. И поред тога што односи нису званично успостављени, оно је редовно комуницирало са аргентинским МИП-ом па је тако већ крајем 1945. у њиховом званичном протоколу као државни празник Југославије вођен 29. новембар. Исто је важило и за обавештење о проглашењу ФНРЈ, чији је пријем званични протокол аргентинског МИП-а потврдио почетком 1946.¹⁷ Ипак, непостојање званичних дипломатских односа доносило је и бројне проблеме, пре свега по питању добијања виза

13 ДАМСП, 1947, Бразил, ф. 17, д. 18, с. 456, Писмо генерала Илића упућено Министарству иностраних послова од 21. 12. 1946.

14 Ђермановић је рођен 1898. у Загребу, а школовао се у родном граду и Паризу, где је и докторирао. Специјалност му је била трговачко право. ДАМСП, 1947, Бразил, ф. 17, д. 10, с. 416922, Телеграм помоћника министра иностраних послова Владимира Велебита Министарству иностраних послова од 5. 9. 1947.

15 Архив Југославије (АЈ), фонд 50, Президијум Народне скупштине, фасц. 17, ј. о. 302. - За Коута се каже да је био други секретар у Вашингтону, опуномоћени министар у Лисабону и генерални конзул у Берну. Свршио је комерцијалну школу и правни факултет, а био је члан Академије књижевности и дописни члан португалске Академије наука.

16 ДАМСП, 1948, Бразил, ф. 22, д. 17, с. 48862, Подаци о новом бразилијанском посланику у Београду Роберту Цуето-и.

17 ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 2, с. 4183, Односи са Аргентином, 3.

за улазак и излазак из Аргентине, а то је доводило до проблема у пословању и незадовољства трговаца.

Генерал Илић је брзо схватио значај Аргентине у Јужној Америци и предложио да њена престоница Буенос Ајрес буде центар југословенске акције за овај континент. Као разлоге је навео географски положај града, привредни значај, утицај Аргентине на суседне земље и бројност југословенских емиграната.¹⁸ У Министарству иностраних послова ФНРЈ сматрано је да нема потребе да се односи између две државе формално поново успостављају. Илић је заступао другачије становиште и по његовом схватању било је неопходно изгласавање закона у скупштини за одржавање односа са једном државом или издавање декрета као што су то учинили Уругвај и Бразил јер „у Америчким државама формализам је велики“. У складу са тим ставом он је и поступио. Тако су дипломатски, конзуларни и трговински односи између ФНРЈ и Аргентине успостављени 16. септембра 1946. изменом нота између генерала Илића као шефа југословенске дипломатске мисије и министра спољних послова Брамугље (Juan Atilio Bramuglia).¹⁹ Из увида у оригинални документ који је у поседу аргентинског министарства спољних послова и вера видимо да се радило о успостављању односа између две државе (користи се реч *establecer*).²⁰ Због тога је током децембра 1946. Илићу стигао приговор југословенског МИП-а, на који је детаљно одговорио. Наиме, он је објаснио да су односи између две земље прекинути током 1944, тако да се потписивање уговора сматрало и формално новим почетком. Радило се о промени владе у Аргентини када је крајем фебруара генерал Фарел, дотадашњи министар рата, заменио генерала Рамиреза (Pedro Pablo Ramirez Machuca). Ову владу, која је сумњичена да је блиска Немачкој, одбили су да признају САД и Савезници, што није учинила ни влада Краљевине Југославије. Када се то променило током маја 1945. и влада добила међународно признање, отправник послова Виктор Кјудер је писао да она жели да нормализује односе. Он је чак навео како је ситуација „доста незгодна“ јер је Југославија

18 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 7, с. 13263, Писмо генерала Илића упућено Министарству иностраних послова од 6. 10. 1946.

19 ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 2, с. 4183, Односи са Аргентином, 3.

20 Оригинални документ може се видети на сајту аргентинског министарства спољних послова и вера као и у: Бојан Симић, *Југославија и Аргентина 1946-1955*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2021), 40.

„једина земља која није обновила односе прекинуте у марту 1944“.²¹ Одговор на тај захтев, услед нередовности због ратне ситуације, није стигао па се сматрало да су односи између две земље прекинути.

Први посланик ФНРЈ у Аргентини био је генерал Франце Пирц, који је предао акредитивна писма председнику Перону 25. јула 1947.²² Поред Аргентине, посланство ФНРЈ у Буенос Ајресу покривало је и Уругвај, Парагвај и Боливију. Након разрешења Пирца у децембру 1949. због лошег стања у самом посланству, као и његовог „млаког“ става према ИБ-у, именован је Маријан Стилиновић, бивши амбасадор у Прагу, који је у Буенос Ајресу провео око две године.²³

Представници новог аргентинског посланства у Београду пристигли су почетком 1947. године. На челу посланства био је Карлос А. Феро, у својству отправника послова. Феро је био италијанског порекла, у дипломатији је био непуних пет година а претходно је био у царинској служби. Пре доласка у Београд био је генерални конзул у Марсеју.²⁴ Аргентинско дипломатско представништво је функционисало на нивоу отправника послова до 1949. Први посланик у Београд је стигао у пролеће 1949, био је то Франциско Каноса (Francisco Javier Canosa).

Везе између Илића и југословенских дипломата у Јужној Америци, с једне стране, и Министарства иностраних послова у Београду, с друге, функционисале су јако лоше. У писму од 25. септембра 1946. први помоћник министра иностраних послова Велебит жалио се како је министарство „потпуно одсечено од земаља Јужне Америке“ јер не добија информације од делегације која је на терену и да се никако не чека да се заврши путовање да би се поднео извештај. Тражено је да се то чини барем на 15 дана.²⁵ Изгледа да проблем није био у недостатку агилности делегације, већ у поштанским везама. Тако

21 АЈ, Фонд 385, Посланство у Буенос Ајресу, фасц. 2, Виктор Кјудер Краљевској амбасади у Вашингтону Пов. Бр. 90/45, од 17. маја 1945.

22 ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 10, с. 415450, Писмо посланика Пирца упућено Министарству иностраних послова од 1. 8. 1947.

23 О дипломатским представницима ФНРЈ у Аргентини и њиховој делатности у првој деценији након Другог светског рата видети: Симић, *Југославија и Аргентина*, 43-92.

24 ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 14, с. 4760. - Феро је био ожењен Шпанкињом, а забележено је да је у Марсеју одржавао пријатељске односе са југословенским конзулатом.

25 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 12, с. 11373, Писмо првог помоћника министра иностраних послова Велебита упућено посланству у Рио де Жанеиру од 25. 9. 1946.

је извештај генерала Илића из Рија од 28. августа у министарству примљен тек 15. октобра. Исто тако Илић је напоменуо да нема „ни шифру ни курира“, па тако извештаји не могу бити превише детаљни.

Слично се дешавало и са Чилеом. Посланство у Сантјагу функционисало је током рата, али је његово деловање било ограничено будући да је крајем 1945. у њему био само један чиновник који је обављао све административне послове и био званично отправник послова.²⁶ Генерал Илић именовао је Андреја Цуњу за отправника послова, исељеника који је од 1937. живео у Чилеу. Влада Чилеа издала је декрет о успостављању дипломатских односа са ФНРЈ 16. новембра 1946. Југословенско посланство наставило је да делује са отправником послова Цуњом све до јесени 1947, када је дошло до прекида дипломатских односа, о чему ће касније бити детаљније речи.

*Дипломатски односи ФНРЈ са мањим државама
Јужне Америке у првим послератним годинама*

Иако је Уругвај био прва јужноамеричка држава која је признала ФНРЈ, дипломатски односи између две земље нису успостављени све до почетка 1951. године. Уругвајска влада је октобра 1947. одбила да дâ агреман за посланика у Буенос Ајресу Франца Пирца јер „не гледа са симпатијом акредитовање претставника који је истовремено акредитиран у једној од суседних земаља у којој стално живи“.²⁷ Разговори на сличном трагу обављени су и током 1950, али се Уругвај због лоших односа са Аргентином ограђивао од прихватања истог лица као дипломатског представника Југославије. Тек 3. маја 1951. посланик у Буенос Ајресу, амбасадор Маријан Стилиновић предао је акредитиве председнику Уругваја. У Монтевидеу је деловао југословенски вицеkonzул Војислав Ђукић који је пратио Стилиновића приликом званичних свечаности.²⁸ Са друге стране, као почас-

26 Тада је са дужности суспендован аташе за штампу при посланству у Чилеу Фран Етеровић. ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 12, с. 3592, Писмо првог секретара амбасаде у Лондону Лазара Лилића упућено Министарству иностраних послова од 20. 12. 1945.

27 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 106, д. 28, с. 413070, Забелешка по питању нашег претставништва у Уругвају.

28 ДАМСП, ПА, 1951, Разне земље, ф. 72, д. 22, с. 47016, Предаја креденцијала друга Стилиновића у Уругвају, од 21. 5. 1947.

ни уругвајски конзул у Београду помиње се извесна госпођа Гомез, која је повучена током 1951.²⁹

Са државама са којима Југославија није ни успоставила ни обновила односе у првим послератним годинама налазили су се Перу, Боливија, Еквадор, Венецуела и Колумбија. У неким од њих постојали су почасни конзули постављени у време Краљевине Југославије. Они су наставили своју делатност и под новом југословенском владом. Антон Курилица, пореклом из Дубровника, обављао је дужност у Лими, престоници Перуа, више од две деценије. Он је био на вези са југословенским посланством у Чилеу. Курилица је током децембра 1945. предао ноту перуанском конзуларном одељењу МИП-а о проглашењу ФНРЈ. У наредним месецима одговор није добијен и конзул је поново интервенисао. Југословенска дипломатија дошла је до одговора да су Перуанци сматрали Југославију за сателита СССР-а па зато нису желели да обнове односе. Закључак дипломатије ФНРЈ током 1947. био је да Перу има споредну улогу на јужноамеричком континенту а да је југословенска колонија у њему сразмерно мала те нису журили са даљим потезима.³⁰ Услед болести Курилица је већ 1945. поднео оставку на место почасног конзула, али није му одређена замена и он је наставио да обавља дужност, у чему му је помагао исељеник Андро Куљешевић.³¹ Током 1951. за почасног конзула у Лими постављен је Нико Матковић.³²

Влада Краљевине Југославије именовала је за Боливију почасног конзула Венанција Штамбука. Он је током октобра 1946. поднео оставку на ту дужност и престао је да обавља административне послове, што је наишло на критику нових власти у Југославији.³³ Покушај успостављања односа са Боливијом дипломатија ФНРЈ направила је током 1947. са намером да посланик у Аргентини Франце Пирц буде акредитован и у тој земљи. Обраћање боливијском посланству у Паризу завршило се одбијањем давања агремана Пирцу, што је об-

29 ДАМСП, ПА, 1951, Разне земље, ф. 72, д. 23, с. 417337, Шифровано писмо помоћника министра иностраних послова Вељка Влаховића упућено посланству у Буенос Ајресу од 26. 11. 1951.

30 ДАМСП, ПА, 1947, Разне земље, ф. 124, д. 30, с. 4491, Перу; Исто, Про меморија о односима Перуа са ФНРЈ.

31 ДАМСП, ПА, 1949, Разне земље, ф. 89, д. 14, с. 412817, Република Перу.

32 ДАМСП, ПА, 1951, Разне земље, ф. 71, д. 31, с. 44920, Достављања патентних писама од 15. 6. 1951.

33 ДАМСП, ПА, 1947, Бразил, ф. 17, д. 10, с. 46959, Телеграм Далибора Јакаше из Рија упућен Министарству иностраних послова од 11. 3. 1947.

разложено „буџетским разлозима“, односно немогућношћу да Боливија реципрочном акредитује своју мисију у Београду.³⁴ Југословенска дипломатија се на неки начин реванширала тиме што је одбила да прихвати именовање Мата Сазунића за почасног конзула Боливије у Сплиту. У образложењу се каже да је именовани у току рата сарађивао са четницима а да му је син као „активан четник“ напустио земљу. Такође је примећено да се негативно изражавао о „Новој Југославији и њеној изградњи“.³⁵ У Боливији је током 1950. боравио трговински изасланик ФНРЈ Рудолф Чачиновић. Он је закључио да отезање те земље да потпише споразум са Југославијом није из идеолошких разлога, већ је везано за привредне, као и политичке проблеме земље.³⁶ Пут ка споразуму направљен је преко југословенског посланства у Буенос Ајресу и тамошње боливијске амбасаде. Дипломатски односи коначно су успостављени 14. августа 1952. У првом периоду југословенски посланик у Чилеу је био истовремено акредитован и за Боливију. Дипломатско представништво отворено је 1960, док је боливијско у Београду почело са радом јуна 1961.³⁷

Дипломатија ФНРЈ покушала је да успостави дипломатске односе са Венецуелом током марта 1948. када је министар спољних послова Симић послао телеграм амбасади ФНРЈ у Паризу да започне разговоре са тамошњим венецуеланским дипломатским представништвом. План је био да југословенски амбасадор у Мексику буде једновремено акредитован у Венецуели.³⁸ Ипак, до успостављања дипломатских односа дошло је тек 30. маја 1951. Југословенски амбасадор у Бразилу истовремено је био акредитован за изванредног посланика и опуномоћеног министра у Каракасу, док је венецуелански амбасадор у Швајцарској био акредитован за посланика у Београду. Први директни представници дошли су у престонице Југославије и Венецуеле 1960. да би већ наредне године представништва била подигнута на ниво амбасаде.³⁹

34 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 105, д. 3, с. 4490, Телеграм пов. 2759 амбасадора у Паризу Марка Ристића Министарству иностраних послова од 27. 10. 1947.

35 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 105, д. 3, с. 44909, Мато Сазунић – почасни конзул Боливија, од 28. 3. 1950.

36 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 105, д. 3, с. 417622, Извештај Изасланика о разговорима и раду у Боливији, 10.

37 „Pregled diplomatskih, političkih i drugih veza između Jugoslavije i zemalja Latinske Amerike“, *Naše teme*, (Zagreb), 1966, 307.

38 ДАМСП, ПА, 1948, Мале земље, ф. 160, д. 19, с. 66941, Телеграм министра иностраних послова Станоја Симића амбасади ФНРЈ у Паризу од 31. 3. 1948.

39 „Pregled diplomatskih, političkih i drugih veza“, 329.

Занимљив случај десио се у Парагвају где је дужност почасног конзула Југославије обављао парагвајски држављанин Јурај Ђучић (Jorge Giucich) који је водио порекло из Боке Которске. О њему југословенске власти нису имале податке, а приликом доласка делегације ФНРЈ на склапање трговинског уговора сазнале су да је Ђучић ту дужност преузео од оца који је преминуо 1943. а којега је влада Краљевине СХС на то место именовала још 1924. године. Будући да се почасни конзул показао у добром светлу а да стварно није било алтернативе за Парагвај, нове власти ФНРЈ су се сложиле да он настави своју делатност.⁴⁰ Током 1951. Ђучић је и званично потврђен за почасног конзула. Може се рећи да су дипломатски односи успостављени 1950. када и трговински, мада дипломатски представници нису још дуго размењени. Амбасадор у Аргентини Стилиновић током октобра 1950. добио је агреман у Парагвају што се десило и са његовим наследницима у Буенос Ајресу Мишом Павићевићем и Славољубом Петровићем.

Дипломатски односи са Еквадором успостављени су 31. јануара 1956, док је најкасније дошло до успоставе односа са Колумбијом и то се десило тек 20. децембра 1966. Колико су везе са овом јужноамеричком земљом биле слабе, говори и чињеница да је у првим годинама након Другог светског рата информације из ове земље МИП добијао скоро искључиво преко исељеника Анте Митровића који је имао грађевинско предузеће у Колумбији.⁴¹ У првим поратним годинама ФНРЈ није имала скоро никакву трговинску размену са те две земље, што је утицало и на кашњење са успостављањем дипломатских односа.

Прекид дипломатских односа ФНРЈ и Чилеа

Један од најтурбулентијих догађаја везаних за односе Југославије и држава Јужне Америке у првим годинама након Другог светског рата био је прекид дипломатских односа са Чилеом октобра 1947. Током јесени те године чилеански председник Гонзалес Видела започео је офанзиву против комуниста. Прво је почело избацавање комуниста са јавних функција које су обављали, да би, према оцени

40 ДАМСП, ПА, 1949, Разне земље, ф. 106, д. 14, с. 48236, „Извештај о нашем почасном конзулу у Асунсиону (Парагвај) од 7. 4. 1950.

41 ДАМСП, ПА, 1949, Разне земље, ф. 90, д. 7, с. 419458, Писмо начелника МИП-а Срђе Прице упућено амбасади ФНРЈ у Мексику од 22. 12. 1949.

америчких дипломата, Гонзалес Видела 6. октобра „објавио рат комунизму“. Тај потез везиван је за штрајк 18.000 чилеанских рудара два дана раније. Већ тада Американци су знали да ће Чилеанци да оптуже једну земљу совјетског сателита због учешћа њених званичника у организацији штрајка. Чилеански комунисти су наводно добијали инструкције из Београда и од југословенског генерала Илића. Гонзалес Видела је образлагао Американцима да је Чиле изабран за саботаже управо због значајних инвестиција САД-а у ту земљу.⁴²

Осмог октобра из Чилеа су протерани саветник Посланства ФНРЈ у Буенос Ајресу Далибор Јакаша и отпавник послова у Чилеу Андреј Цуња, што је довело до прекида односа два дана касније. Цуња је позван у чилеански МИП, док је Јакаша пронађен у хотелу где је одсео. Обојици је саопштено да више не могу остати у земљи и брзо су транспортовани на аеродром, одакле их је авион пребацио у погранични аргентински град Мендозу. Одатле су одведени у Буенос Ајрес.

Председник Гонзалес Видела је навео да су они покушали да парализују чилеанску производњу „као део плана спречавања припрема за одбрану (Западне) хемисфере“. Све је то доведено у везу са „новом Коминтерном“ и „новим совјетским бољшевиизмом“. Говорило се о организацији и убацивању комунистичких агената у земљу.⁴³ Изречено се делом може довести у везу са оснивањем нове организације комунистичких партија на челу са СССР-ом – Информбироа, за чије је седиште непосредно пре тога одређен Београд. Ситуација је била узаврела, штрајкови су настављени а 10. октобра пуцано је на совјетску амбасаду у Сантјагу. Наредних дана кроз штампу су плаширани различити документи заплењени од југословенских дипломата и исељеника који је требало да докажу међународну заверу.⁴⁴

О својој акцији председник Гонзалес Видела је истог дана информисао америчког амбасадора Бауерса (Claude Bowers). Он је упознат са званичним саопштењем чилеанске владе пре него што је оно

42 Memorandum by the Deputy Director of the Office of American Republic Affairs (Woodward) to the Assistant Secretary of State for Political Affairs (Armour), Confidential, Washington 8. 10. 1947, *Foreign Relations of United States (FRUS)*, 1947, The American Republics, Volume VIII, 501-502, datum pristupa 29. 3. 2021, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v08/d451>

43 Juan Luis Carrellán, "Gabriel Gonzáles Videla. El inicio de la Guerra Fría y la Prensa Española (1946-1952)", *Internacionalismo y Anticomunismo en Tiempos de Gabriel Gonzáles Videla*, eds Angel Soto, Cristián Garay, (Santiago: RIL editores, 2018), 90-91.

44 Carlos Huneeus, *La guerra fría chilena: Gabriel Gonzáles Videla y la Ley Maldita*, (Santiago: Random House Mondadori, 2009), 152.

објављено. Цуња је оптужен за везе са чилеанским комунистима и тамошњом југословенском емиграцијом у циљу омогућавања уласка у Чиле „комунистичких агената“. Оптужбе на рачун Јакаше биле су још теже. Он се сумњичио за рад на појачању кампање против САД-а и америчких држава, нападе на континенталну безбедност, организацију саботаже производње путем штрајкова. Наглашено је да ове инструкције сада извршавају чланови тамошње комунистичке партије. Почетак југословенске акција у Чилеу везиван је за долазак генерала Илића, који је током 1946. започео акцију организовања комуниста и одржао са њима више састанака.⁴⁵

У саопштење југословенског МИП-а од 10. октобра о прекиду односа између ФНРЈ и Чилеа каже се како је чилеанска влада прекршила „најосновније принципе усвојене у међународним односима“, притом наводећи разлоге који су без икаквог основа, као и читав низ „најфантастичнијих клевета“ против владе ФНРЈ. У документу је закључено да југословенска влада није дала никаквог повода за овај чин, који је протумачен као противан интересу Чилеа и чилеанског народа, а у интересу оних сила које имају експанзионистичке тежње и које се противе сарадњи међу народима, које „све више диригују унутрашњом и спољном политиком Чилеа“. На крају саопштења је закључено да ФНРЈ нема потребе да више одржава односе са владом која „не одређује независно своје односе са другим државама“.⁴⁶

Постојала је могућност да и Аргентина крене путем Чилеа, а према неким вестима било је и одређених корака који би водили ка томе. Југословенске дипломате сумњичиле су САД да врши притисак на Перона, као и да је, наводно, Чиле покушао да наведе ниже аргентинске органе на „непоправљив корак“. У исто време Бразил и Чиле су прекинули односе са СССР-ом и Чехословачком. После неколико дана било је јасно да Аргентина неће кренути путем Чилеа.⁴⁷ Ипак, не може се рећи да није било краткотрајних тензија у односима две земље. Дошло је и до притварања Јакаше и хапшења Цуње по њиховом доласку у Аргентину након протеривања из Чилеа. На то су реа-

45 The ambassador in Chile (Bowers) to the Secretary of State, 825.00B/10–847: Telegram, Santiago 8. 10. 1947, *FRUS*, 1947, The American Republics, Volume VIII, 504, datum pristupa 26. 3. 2021, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v08/d452>

46 *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: 1947, 2*, (Beograd: Jugoslovenski pregled, 1986), 254–255.

47 АЈ, фонд 25, Министарство рада владе ФНРЈ, фасц. 66, Извјештај из Аргентине, без датума, вероватно са краја 1947.

говали у Београду и позвали отправника послова Фера на разговор. Разговор је одржан 11. октобра у МИП-у а водио га је начелник Срђа Прица. Суочен са директним питањем да објасни потезе аргентинских власти, Феро је објашњавао како о томе не зна ништа више од онога што је видео из агенцијских вести. Када му је уручен захтев да се југословенске дипломате одмах пуште на слободу, он је рекао да ће о томе обавестити своју владу изражавајући чуђење развојем догађаја. Прица је ставио у изглед „енергичне дипломатске мере“ уколико не дође до брзог пуштања Јакаше и Цуње. С друге стране, Феро је рекао да не верује да ће га његова влада обавестити о догађајима осим у случају доношења неких „одлучујућих“ мера. На крају је изразио захвалност за дотадашње гостопримство у Југославији, као и да би му било жао ако би дошло до нечега што би пореметило односе две државе.⁴⁸ Посланик Пирц је 14. октобра напустио Буенос Ајрес и вратио се у Београд на саветовање. Донета је одлука да са њим у Југославију крене и Јакаша и да тиме буде фактички опозван, иако су све чињенице указивале на то да он „нема никакве кривице“. На овај потез се може гледати и као на покушај да се некако смире напети односи са државама Јужне Америке, пре свега са Аргентином.

Амерички амбасадор у Београду Кенон (Cavendish W. Cannon) известио је своју владу након југословенског акта о прекиду дипломатских односа са Чилеом. Кенон је навео да је чуо још сличних оптужби од других колега на рад Југословена који су користили дипломатске мисије за разне субверзивне делатности под плаштом трговинских активности. Закључено је да је већ развијена значајна комунистичка мрежа у иностранству и да избор Београда као седишта ИБ-а није случајан.⁴⁹

Да је америчка амбасада озбиљно схватила ситуацију у Чилеу, говори и телеграм амбасадора Бауерса који је 13. октобра писао да у светлу „светске борбе демократије против комунизма“ не би требало бити равнодушан и допустити тријумф комунизма у сопственом

48 АЈ, фонд 836, Канцеларија маршала Југославије (КМЈ), I-3-б/57, Забелешка о разговору начелника Прице са Отправником послова Републике Аргентине г. Ферром, дне 11. X. 1947 године.

49 The ambassador in Yugoslavia (Cannon) to the Secretary of State, 725.60H/10-1147: Telegram, Belgrade 11. 10. 1947, *FRUS*, 1947, The American Republics, Volume VIII, 513, datum pristupa 26. 3. 2021, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v08/pg_513

дворишту који би могао да се прошири и на друге америчке државе.⁵⁰ Из овог видимо да је амбасадор био незадовољан изостанком акције Стејт департамента и да је покушао да учини нешто по том питању. Британске дипломате у Сантјагу биле су на потпуно другачијем становишту. Амбасадор Лич (John Leche) веровао је да Гонзалес Видела и влада не размишљају јасно и да су подлегли параноји Хладног рата, притом верујући да је њихов антикомунизам стваран. Он је чак нека публикована документа којима се оптуживала југословенска страна превео и послао у Лондон са закључком да уопште не изгледају субверзивно.⁵¹ С друге стране, представници Чехословачке у Сантјагу били су мишљења да се на основу онога што је представила чилеанска влада може закључити да је Јакаша можда изговорио неке непримерене речи, али да правих доказа о његовој активности нема.⁵²

На основу досадашњих истраживања може се закључити да конкретних доказа за ангажованост југословенских дипломата у немирима у Чилеу нема, нити да су они које је представила чилеанска влада довољно убедљиви. С друге стране не треба губити из вида да су у том периоду постојали примери рада југословенских службеника у иностранству против легалних режима у земљама у којима су боравили, као што су рецимо случај амбасадора Маријана Стилиновића у Аргентини⁵³ или југословенских дипломата у Египту.⁵⁴ И што се тиче наредбодавне улоге САД-а, ни ту нема конкретних доказа. У једној новијој анализи историчар Џејмс Локхарт, разматрајући и раније резултате колега, закључује да је реалније да су Стејт департамент притискали Гонзалес Видела и амерички амбасадор Бауерс него да је било обратно. Амбасадор је и раније тако поступао идентификујући често себе са позицијом чилеанске владе.⁵⁵ На основу свега презенто-

50 The ambassador in Chile (Bowers) to the Secretary of State, 825.5045/10–1347: Telegram, Santiago 13. 10. 1947, *FRUS*, 1947, The American Republics, Volume VIII, 506, datum pristupa 27. 3. 2021, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v08/d454>

51 James Lockhart, *Chile, the CIA and the Cold War*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019), 117–118.

52 Cristian Garay Vera, Ángel Soto, *Gabriel González Videla “No a los totalitarismos, ya sean rojos, pardos o amarillos...”*, (Santiago: Centro de estudios bicentenario, 2013), 91.

53 Стилиновић је подстицао југословенску емиграцију на делатност против Перонове „профашистичке буржоаске владе“, а за састанке им је дао на располагање просторије посланства у Буенос Ајресу. Симић, *Југославија и Аргентина*, 56–57.

54 Aleksandar Životić, „KPJ/SKJ i egipatski komunisti i socijalisti 1946–1956“, *Tokovi istorije* 3/2006, 158–159.

55 Lockhart, *Chile, the CIA and the Cold War*, 114–115.

ваног можемо се сложити да је главни разлог прекида дипломатских односа Чилеа и Југославије био у унутрашњополитичкој ситуацији са којом се у јесен 1947. суочио председник Гонзалес Видела и влада, притом не искључујући делимичан утицај САД-а, као ни револуционарне активности неких југословенских дипломата и исељеника.

Односи између Југославије и Чилеа обновљени су три године од прекида и то 2. новембра 1950.⁵⁶ То је била последица сукоба између Југославије и земаља ИБ-а, што је, с једне стране, натерало југословенско руководство на другачију политику према Западу, а САД и државе под њиховим утицајем на другачију перцепцију Југославије. Гонзалес Видела наставио је са својим чврстим антикомунистичким ставом, али је после сукоба Југославије са ИБ-ом направио изузетак. Решио је да обнови дипломатске односе и покренуо иницијативу коју су југословенске дипломате чекале. Чилеански председник је то образложио речима да је „Тито отргнуо Стаљинов јарам, променио курс и одбацио отворено совјетско мешање у коме је и сам постао жртва“. Гонзалес Видела је желео да покаже како „идеологија није препрека за сарадњу међу народима ако се они међусобно поштују“. За чилеанског дипломатског представника у Београду именовано је човека од поверења, истакнутог новинара и бившег парламентарца Рикарда Боазара (Ricardo Boizard).⁵⁷ С друге стране, као посланик ФНРЈ отишао је Лазар Лилић. Обнова односа са Чилеом била је у складу са тадашњом југословенском политиком отварања према западним земљама у циљу разбијања изолације наметнуте од држава совјетског блока.

*Потписивање првих трговинских уговора
са државама Јужне Америке*

Будући да су земље Јужне Америке избегле разарања Другог светског рата, оне су биле пожељан трговински партнер већини других земаља. То је приметио и шеф југословенске делегације генерал Илић током 1946, када је записао да је велики број европских делегација које су дошле у Буенос Ајрес у циљу потписивања различитих трговинских уговора. Он је писао да је Аргентина „пуна производа“

56 Документ о обнови дипломатских и конзуларних односа потписали су у Њујорку Алеш Беблер и Хернан Санта Круз, стални представници Југославије и Чилеа у Уједињеним нацијама. АЈ, КМЈ, I-3-b/194.

57 Garay Vera, Soto, *Gabriel González Videla*, 188.

и да цене скачу, што земљи даје „интернационални престиж а Перону подиже углед“.⁵⁸ И југословенска делегација је стала у тај ред. У поменутом писму Илић наводи како је, неколико дана после потписивања уговора о успостављању дипломатских односа, потписан и уговор о снабдевању уљем.

Краљевина Југославија је у међуратном периоду имала потписан основни трговински уговор једино са Бразилом и он је потписан 1932. Као такав требало је да представља основу за нове преговоре. Југословенска трговинска делегација је боравила у Јужној Америци од маја до октобра 1947. године. На њеном челу био је начелник Министарства спољне трговине ФНРЈ Бошко Ђорђевић. Поред представника овог министарства путовали су и представници „Југодрва“ и „Центропрома“. Осим Бразила они су посетили Аргентину и Уругвај. Идеја је била да делегацију чине чланови најзаинтересованијих предузећа, који би могли да на лицу места испитају тржишта, успоставе непосредне трговачке контакте, па и да закључе споразуме ако се за то укаже прилика.

Резултати ове мисије били су јако слаби. Једино се са Аргентинцима дошло до пројекта споразума, али је након извесног времена аргентинска страна саопштила да је одложила његово даље разматрање. Главни преговарач са аргентинске стране био је утицајни Мигел Миранда, а предвиђена вредност размене била је 12,5 милиона долара.⁵⁹ У случају Бразила преговарало се о око четири милиона долара трговинске размене. Треба рећи да су југословенски представници кривили и САД за неуспех преговора са Бразилом а као пример наводили су случајеве пољске и чехословачке делегације које су у Рију боравиле више месеци без конкретног учинка.⁶⁰ Ипак, кривица је делом била и на југословенској страни јер је количина понуђених производа за које су Бразилци били заинтересовани, пре свега цемент и сода, била превише мала, па се могло закључити да је југословенска делегација дошла „празних шака“.⁶¹ Након одласка делегације на

58 ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 7, с. 13263, Писмо генерала Илића упућено Министарству иностраних послова од 6. 10. 1946.

59 ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 24, с. 421547, Извештајо радутрг. делегације у Јуж. Америци; Белешка о трговинским преговорима у Буенос Аиресу од 17 септембра до октобра.

60 ДАМСП, ПА, 1947, Бразил, ф. 17, д. 20, с. 419410, Трговински преговори делегације ФНРЈ и Бразилије, 1.

61 ДАМСП, ПА, 1948, Бразил, ф. 22, д. 4, с. 42392, Годишњи извјештај Посланства, 3–4.

челу са Ђорђевићем, на територији Јужне Америке деловао је само један трговачки представник ФНРЈ. Радило се о Карлу Жагару, који је боравио у Буенос Ајресу, што је наравно негативно утицало и на саму трговинску размену. Ипак, један од кључних разлога неуспеха трговинских преговора које је водила југословенска делегација била је компликована ситуација у јесен 1947. која ће довести до прекида дипломатских односа између ФНРЈ и Републике Чиле, који је, видели смо, имао утицај на цео регион, али и знатно шире.⁶²

Што се тиче посете Уругвају, југословенска делегација такође није имала успеха, а забележено је да друга страна није показала посебно интересовање за склапање трговинског уговора. Нешто касније пронађено је друго решење: радило се о споразуму између две народне банке. Уругвајска народна банка је усаглашени текст потписала 7. јула 1948. у Монтевидеу и он је тада ступио на снагу. Карл Жагар, који је учествовао у преговорима за југословенску страну, однео је текст са собом да би га потписала Народна банка ФНРЈ. Споразум о плаћању између две народне банке имао је 11 чланова а југословенска страна је на њега гледала као на један трговински споразум јер није било могуће закључити „по форми другачији уговор“.⁶³

Први обухватан трговински уговор између Југославије и државе Јужне Америке потписан је јуна 1948. са Аргентином. Велики део нацрта који је састављен претходне 1947. био је укључен у овај споразум. Важно је напоменути да у том тренутку ФНРЈ није имала потписан нити један уговор са државама Америке и да је управо Аргентина била прва са којом се то конкретно остварило. Главни увозни артикал током 1947. била је вуна, и то око 80%, да би наредних година примат преузела кожа. Та два производа чинила су значајну већину укупног југословенског увоза из ове јужноамеричке земље. Сирова говеђа кожа из Аргентине чинила је током 1949. више од 73% у укупном увозу тог артикла из свих земаља света. У истом периоду аргентинска прана вуна чинила је близу 50% укупног југословенског увоза тог артикла. Преостали производи се не могу поредити са наведеним и њихова вредност била је веома мала.

62 Посланство у Буенос Ајресу крајем октобра 1947. обавестило је Министарство иностраних послова да су Аргентинци става да би потписивање трговинског уговора у том тренутку значило „провокацију према Чилеу и САД“. ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 2, с. 421173, Телеграм секретара посланства у Буенос Ајресу Поповића упућен Министарству иностраних послова од 24. 10. 1947.

63 ДАМСП, ПА, 1948, Мале земље, ф. 160, д. 17, с. 422380, Објашњење уз Споразум о плаћању са Банком Уругваја.

Сукоб Југославије са СССР-ом и његовим сателитима након Резолуције ИБ-а одразио се и на економску сарадњу између Југославије и Аргентине. Губитак тржишта СССР-а и земаља из његове зоне утицаја натерао је ФНРЈ да појача трговинску размену са другим државама. Тако је извоз у Аргентину током 1949. чинио 3,0% а наредне године чак 5,3% укупног извоза ФНРЈ. Што се тиче увоза из Аргентине, он је наставио да буде већи од извоза, па је за 1949. био на нивоу од 4,7% да би следеће године достигао проценат од 5,7% укупног увоза Југославије. То је Аргентину током 1950. ставило на шесто место трговинских партнера ФНРЈ по увозу, а чак на пето по питању извоза.⁶⁴

Трговинска конвенција између ФНРЈ и Аргентине потписана је 7. јуна 1948. у Буенос Ајресу. У име Аргентине потписници су били министар спољних послова Брамуља, председник Привредног савета Миранда и Орландо Марољо (Orlando Maroglio), председник Централне банке. Уговор је фактички требало да траје три и по године а свака уговорница могла је да га откаже почев од навршене прве године важности, са претходним отказним роком од шест месеци. Уговорне стране су се обавезале да ће примењивати начело стриктног реципроцитета, да ће са највећом благонаклоношћу разматрати и решавати поднесене предлоге, примењивати најпогоднији третман на производе који су предмет међусобне размене. У уговор су унете листе производа са количинама које је обе земље требало да продају оној другој (аргентинска листа чл. 5, југословенска чл. 6 уговора). У фебруару и марту сваке године обе државе су биле дужне да утврде листу производа за међусобну размену у току наредног периода од једне године, и тако до краја трајања уговора.⁶⁵

Увоз из Аргентине се плаћао 70% клирингом а 30% у слободним девизама. Министарство спољне трговине ФНРЈ било је надлежно да издаје одобрења за увоз предузећима увозницима. Сама предузећа су у складу са уговореним плаћањем била дужна да одвојено подносе молбе за део плаћања клирингом и за део везан за слободне девизе. Народна банка је била задужена да у сваком појединачном случају отвара акредитиве преко свог кореспондента у Аргентини.⁶⁶

64 *Информативни приручник о Југославији*, новембар–децембар 1951, (Београд: Дирекција за информације при влади ФНРЈ, 1952), 102. - Испред Аргентине били су само САД, Велика Британија, Западна Немачка, Италија и Египат, с тим што је у Египат ФНРЈ процентуално нешто мање извозила (5% наспрам 5,3%).

65 АЈ, фонд 552, Министарство поморства владе ФНРЈ, кутија 24, лист 450, Трговинска конвенција између ФНР Југославије и Републике Аргентине.

66 АЈ, 552–24–450, Спровођење Платног споразума са Аргентином.

У писму упућеном Президијуму Народне скупштине крајем јула 1948. председник владе ФНРЈ и министар одбране Јосип Броз, заједно са министром спољних послова Станојем Симићем, затражио је ратификацију трговинског споразума. У њему је наведено како су споразумом „предвиђене велике олакшице“, попуњена једна „осетна празнина“ југословенске спољне трговине, омогућен увоз „прво-разредних артикала“, а с друге стране и створена могућност извоза робе којом „југословенска привреда обилује“.⁶⁷

Допунски трговински протокол потписан је 23. августа 1948. и њиме су детаљније разрађене уговорне обавезе две стране. Његова улога била је што ефикаснија примена одредаба Трговинског споразума. Било је одређено да се вредност робе и трошкова њеног превоза обрачунавају у америчким доларима. Протокол је предвиђао уравнотежену размену по питању њене укупне вредности. Уколико би она била нарушена, била је предвиђена камата од 3,5% за ону страну која има негативан салдо (чл. 8). Важно је поменути и предвиђену обавезу да сви производи који се размењују буду намењени искључиво за унутрашњу потребу купца, чиме се фактички забрањивао реекспорт (чл. 14).⁶⁸ Следећи трговински споразум са Аргентином потписан је тек 1953. и то годину и по дана након истека првобитног, што је био одраз економске кризе у коју је Аргентина упала почетком педесетих.

Током 1947. Југославија је у Бразил извозила углавном амонијачну соду и цемент. Ова земља је била важна за југословенску страну због фактичког монопола који су имали на производе као што су кафа, памук и какао. Преговори око трговинског уговора са Бразилом поново су отпочети средином 1948. када је посланство у Рију сигнализирало да је „најповољнији тренутак за закључење трговинског споразума“. Показало се да је та прогноза била превише оптимистична. Разговори су се прилично отегли а деловало је као да стално искрсавају нови проблеми на путу споразума. Тек након годину и по дана дошло се до коначног папира који су прихватиле обе стране.⁶⁹

На предлог Министарства спољне трговине ФНРЈ, преко посланства у Буенос Ајресу, упућен је предлог перуанској влади за склапање трговинског споразума. До тога није дошло, како се наводи у

67 АЈ, 50-65-133, Документ Пов. II-420267 од 30. 7. 1948.

68 АЈ, 552-24-473/476, Додатни протокол Трговинском споразуму потписаном између Федеративне Народне Републике Југославије и Републике Аргентине од 23. 8. 1948.

69 ДАМСП, ПА, 1949, Бразил, ф. 14, д. 12, с. 422936, Забелешка о стању трговинских преговора са Бразилијом.

једном извештају из 1949, „јер ФНРЈ није чланица Међународне организације за трговину и запослење“.⁷⁰ Почетком 1949. посланик у Вашингтону Сава Косановић добио је инструкције да започне разговоре са тамошњим амбасадором Венецуеле о успостављању трговинских веза. У том периоду је изведен државни удар у овој земљи, па је и венецуелански амбасадор поднео оставку. Из наведених разлога Косановић је јавио да није опортуно отпочињати никакве разговоре док политичка ситуација у тој земљи не буде јаснија. Тај став подржало је и министарство иностраних послова у Београду.⁷¹

О 1950. као години значајног пораста интересовања за трговинску размену са земљама Јужне Америке сведочи и детаљан извештај који је по изричитој жељи Јосипа Броза саставио Рајко Ђермановић. У њему се говори о економским потенцијалима Латинске Америке, као и о учешћу страног капитала у привредама тих земаља.⁷² После низа покушаја током претходних година, 1950. коначно је дошло до серије трговинских споразума између ФНРЈ и земаља Јужне Америке. На челу делегације био је опуномоћени министар Никола Поповић и он је већ у другој половини 1949. започео преговоре са заинтересованим земљама. Ти преговори дали су значајне резултате. Прво је 4. јануара потписан уговор са Уругвајем. Он је предвиђао безусловни и неограничени поступак најповлашћеније земље укључујући и дажбине, царине и таксе, као и прописе који се односе на бродове и пловидбу обеју земаља. Југословенска страна је на својој листи, између осталог, имала олово, бакар, цинк, живу, као и дрво и дуван. Уругвајска страна је требало да извезе вуну, кожу, ланено уље, индустријски лој... Уговор је предвиђен на две године с тим да, ако га ниједна страна не откаже три месеца пре истека, буде аутоматски продужен за још једну годину.⁷³ Дошло је и до продужења споразума о плаћању између Народне банке ФНРЈ и Банке Републике Уругвај постигнутог 1948, са једном битном изменом. Наиме, првобитно је

70 ДАМСП, ПА, 1949, Разне земље, ф. 89, д. 14, с. 412817, Република Перу.

71 ДАМСП, ПА, 1949, Разне земље, ф. 89, д. 19, с. 41696, Телеграм Пов. 727. амбасадора у Вашингтону Саве Косановића упућен Министарству иностраних послова од 25. 1. 1949.

72 АЈ, КМЈ, I-3-с/17, Извештај о страним капиталима у Латинској Америци, од 23. 12. 1950.

73 ДАМСП, ПА; 1950, Разне земље, ф. 106, д. 14, с. 414573, Трговински споразум са Уругвајем, 1-2.

била предвиђена размера 100:85 у корист Уругваја, док је новим споразумом потписаним 18. фебруара размера била 100:100.⁷⁴

Следећи на реду био је Парагвај, са којим је потписан трговински и платни споразум 17. јануара 1950. Он се разликовао од оног закљученог са Уругвајем јер је био више општег карактера, као један оквиран уговор у коме су преовладавале одредбе платног карактера. Југославија је њиме требало да извози хемијске производе, цемент, стакло, хмељ и др. а да увози кожу, памук, кокосово уље, лој и слично.⁷⁵

Преговори са Бразилом окончани су потписивањем Трговинског споразума 25. фебруара 1950. Југославију су највише занимали кафа, памук, кожа и какао, док је бразилску листу увозних артикала сачињавало више производа, пре свега цемент, олово, хмељ и амонијачна сода. Југославија је добила и кредит од милион долара. Споразум је предвиђен на годину дана, али се продужавао ако га ниједна од страна не откаже. Посланик Ђермановић са поносом је јављао да је ФНРЈ „прва закључила споразум испред дванаест земаља с којима Бразилија стоји већ дуго времена у преговорима“.⁷⁶ Вредност уговора била је 2.730.000 долара, да би већ следеће године, након ажурирања листа, она била подигнута на 4.000.000 долара. Више од половине југословенског извоза отпадало је на цемент, док се слично може рећи за памук са бразилске стране.⁷⁷

Последњи уговор те 1950. са земљама Јужне Америке склопљен је са Перуом. Делегацију која је отпутовала током лета у Лиму чинили су трговински изасланик Рудолф Чачиноввић, саветник Хинко Распор, секретар Гојко Божовић и Петар Ђурчић као техничка помоћ. Артикли које је Југославија требало да извезе у Перу били су слични онима који су били намењени другим јужноамеричким земљама, као што су каустична сода, дуван, хмељ и дрво. Оно што се разликовало од других споразума који су постигнути јесте то што перуанска страна није прихватила клаузулу највећег повлашћења, а то је довело у питање исход преговора. Југословенска страна је на крају попустила и уговор је потписан 26. јула и било је предвиђено да траје две годи-

74 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 106, д. 28, с. 413272, Продужење Споразума о плаћању Народне банке ФНРЈ и Банке Р. Уругваја, од 14. 4. 1950.

75 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 106, д. 14, с. 414573, Трговински и платни споразум са Парагвајем, 1-2.

76 ДАМСП, ПА, 1950, Бразил, ф. 11, д. 9, с. 42908, Телеграм посланика Ђермановића упућен Министарству иностраних послова од 25. 2. 1950.

77 ДАМСП, ПА, 1951, Бразил, ф. 11, д. 18, с. 414505, Листе А и Листе Б, од 11. 6. 1951.

не.⁷⁸ Исте године покушани су и преговори са Венецуелом и Еквадором, за шта су били задужени посланик Ђермановић и трговински изасланик у Рију Драговић. После извесног времена Ђермановић је јавио да је најбољи пут директан одлазак у поменуте земље, јер би преговори преко амбасада значили „отезање у недоглед“.⁷⁹ Након преписке коју је водило посланство у Рију са министарствима спољне трговине и иностраних послова закључено је да трговински уговори са Венецуелом, Колумбијом и Еквадором сачекају резултате преговора о успостављању дипломатских односа.⁸⁰

У суштини, до 1950. једина јужноамеричка држава са којом је ФНРЈ имала озбиљну трговинску размену била је Аргентина. Остали вредни помена били су Бразил, са 0,58% у увозу и 0,68% у извозу, Перу са 0,10% у увозу, као и Чиле са 0,15% у извозу у ФНРЈ током 1950.⁸¹ Почетком педесетих та тенденција се мења и примат преузима Бразил, са којим се размена вишеструко увећава, док размена са Аргентином почиње значајно да опада.⁸² Регулисање дипломатских а потом и трговинских односа са већином јужноамеричких земаља значило је отварање сарадње наредних година и на другим пољима, као што су култура и спорт.

Резиме

Након консолидације власти у земљи по завршетку Другог светског рата и регулисања односа са великим силама и европским земљама, дипломатија ФНРЈ потражила је међународно признање и на другим континентима. У ту сврху на простор Јужне Америке средином 1946. кренуо је генерал Љубо Илић као изванредни посланик и опуномоћени министар. До краја 1946. успостављени су дипломатски односи са три најважније државе континента: Бразилом, Аргентином и Чилеом. Радило се о земљама у којима је пре рата посланства имала и Краљевина Југославија. Са већином осталих држава јужноа-

78 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 106, д. 14, с. 417591, Извештај о преговорима за споразум и о раду у Перу, 1–9; ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 106, д. 15, с. 420916, Достава текста Трговинског и Платног споразума ФНРЈ – Перу, 1–3.

79 ДАМСП, ПА, 1950, Разне земље, ф. 105, д. 7, с. 415946, Телеграм Пов. 108 посланика Ђермановића Министарству иностраних послова од 10. 10. 1950.

80 ДАМСП, ПА, 1951, Разне земље, ф. 72, д. 35, с. 44266.

81 *Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije za 1950. godinu*, (Beograd: Ministarstvo spoljne trgovine FNRJ, Uprava za statistiku i evidenciju, 1951), 150–151, 154–155.

82 Симић, *Југославија и Аргентина*, 112.

меричког континента односи су успостављени почетком педесетих година. Поред тога, десио се и један обрнути процес: са Чилеом је дошло до прекида дипломатских односа октобра 1947. Наиме, чилеански председник оптужио је југословенског отправника послова Андреја Цуњу и Далибора Јакашу, саветника посланства ФНРЈ у Буенос Ајресу, за активности против уставног поретка и привреде Чилеа. Дипломате су протеране из земље а влада ФНРЈ је реаговала прекидом дипломатских односа. Главни разлог прекида дипломатских односа Чилеа и Југославије била је унутрашњополитичка ситуација са којом су се у јесен 1947. суочили председник Гонзалес Видела и влада, али је био присутан и делимичан утицај САД-а, као и револуционарне активности неких југословенских дипломата и исељеника.

Југославија је у Јужној Америци имала и своје економске интересе, које је покушавала да оствари преко својих посланстава и трговачких мисија које је слала у земље континента. Први трговински уговор потписан је са Аргентином јуна 1948, а током 1950. то је учињено са читавим низом земаља: Уругвајем, Парагвајем, Бразилом и Перуом. Ти уговори довели су до систематизације међусобне трговине и њеног успона па је 1950. Аргентина била пети извозни а шести увозни партнер ФНРЈ. Након тога примат преузима Бразил. Југославија је из земаља Јужне Америке највише увозила кожу, вуну, памук, какао и кафу, док је извозила цемент, дрво, хмељ и хемијске производе.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Fond 836, Kancelarija maršala Jugoslavije; Fond 25, Ministarstvo rada FNRJ; Fond 552, Ministarstvo pomorstva FNRJ; Fond 385, Poslanstvo u Buenos Ajresu; Fond 50, Prezidijum Narodne skupštine FNRJ.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva.
- *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: 1947*, 2. Beograd: Jugoslovenski pregled, 1986.
- *Informativni priručnik o Jugoslaviji*, novembar–decembar 1951. Beograd: Direkcija za informacije pri vladi FNRJ, 1952. (Cyrillic)
- *Statistika spoljne trgovine FNR Jugoslavije za 1950. godinu*. Beograd: Ministarstvo spoljne trgovine FNRJ, Uprava za statistiku i evidenciju, 1951.
- Antić, Ljubomir. „Prilog istraživanja odnosa naših iseljenika u Južnoj Americi prema NOB-u s posebnim osvrtom na JNO na Pacifiku“. *Časopis za suvremenu povijest* 18 (1), 1986, 43–80.

- Carrellán, Juan Luis. “Gabriel Gonzáles Videla. El inicio de la Guerra Fría y la Prensa Española (1946–1952)”. *Internacionalismo y Anticomunismo en Tiempos de Gabriel Gonzáles Videla*, eds Angel Soto, Cristián Garay Vera. Santiago: RIL editores, 2018, 90–91.
- Garay Vera, Cristian, Ángel Soto. *Gabriel González Videla “No a los totalitarismos, ya sean rojos, pardos o amarillos...”* Santiago: Centro de estudios bicentenario, 2013.
- Huneeus, Carlos. *La guerra fría chilena: Gabriel Gonzáles Videla y la Ley Maldita*. Santiago: Random House Mondadori, 2009.
- Isailović, Blagoje. „Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Argentini – Buenos Aires 1928–1945“. *Arhiv*, Časopis Arhiva Jugoslavije, 1/2000, 72–84. (Cyrillic)
- Krejić, Predrag. „Priznanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od strane država Južne i Centralne Amerike “. *Arhiv*, Časopis Arhiva Srbije i Crne Gore, 1–2/2006, 81–91. (Cyrillic)
- Lockhart, James. *Chile, the CIA and the Cold War*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019.
- „Pregled diplomatskih, političkih i drugih veza između Jugoslavije i zemalja Latinske Amerike“. *Naše teme*, (Zagreb), 1966, 305–332.
- Selinić, Slobodan. *Partija i diplomatija u Jugoslaviji 1945–1952*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2013. (Cyrillic)
- Simić, Bojan. *Jugoslavija i Argentina 1946–1955*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2021. (Cyrillic)
- Varžić Marjanka. „Naši iseljenici u zemljama Južne Amerike“. *Naše teme*, (Zagreb), 1966, 296–304.
- Životić, Aleksandar. „KPJ/SKJ i egipatski komunisti i socijalisti 1946–1956“. *Tokovi istorije* 3/2006, 158–159.

SUMMARY

Bojan Simić

SOCIALIST YUGOSLAVIA AND SOUTH AMERICAN COUNTRIES
(1946-1950) – ESTABLISHING DIPLOMATIC
AND ECONOMIC RELATIONS

ABSTRACT: Based on unpublished archival material, published sources and relevant literature, the paper analyzes the relations between the FPRY and the countries of South America in the early years after the Second World War. The year when Yugoslavia renewed diplomatic relations with the most important countries of the South American continent was taken as the starting year of the research, and 1950 was chosen as the last. This was the year that saw signing trade agreements with Brazil, Uruguay, Paraguay and Peru, and the peak of trade exchange with Argentina and the re-establishment of broken diplomatic relations with Chile.

KEYWORDS: Yugoslavia, South America, diplomacy, economic relations, Cold War

After the consolidation of power in the country after the Second World War and normalization of relations with the Great Powers and European countries, FPRY diplomacy sought international recognition on other continents as well. For this purpose, in the summer of 1946, General Ljubo Ilić went to South America as a minister plenipotentiary. By the end of the year, diplomatic relations were established with the three most important countries of the continent: Brazil, Argentina and Chile. These were countries in which the Kingdom of Yugoslavia also had embassies before the war. Relations with most of the other countries of the South American continent were established in the early fifties. In addition to establishing relations with these countries, relations with Chile were severed in October 1947. Namely, the Chilean president accused the Yugoslav charge d'affaires, Andrej Cunja, and the advisor of the FPRY embassy in Buenos Aires, of taking part in activities against the constitutional order and economy of Chile. The diplomats were expelled from the country, and the FPRY government reacted by severing diplomatic relations. We will argue that the main reason for severing diplomatic relations be-

tween Chile and Yugoslavia was the internal political situation faced by President Gonzalez Videla and the government in the fall of 1947, while not excluding the partial influence of the USA, as well as the revolutionary activities of some Yugoslav diplomats and emigres. Yugoslavia also had its own economic interests in South America, which it tried to realize through its embassies, as well as trade missions it sent to the countries of the continent. The first trade agreement was signed with Argentina in June 1948. In 1950, this was repeated with a series of countries: Uruguay, Paraguay, Brazil and Peru. Those agreements led to the systematization of trade and its rise, so in 1950 Argentina was the fifth largest exporting and sixth importing partner of the FPRY. Subsequently, this position was taken over by Brazil. Yugoslavia mostly imported leather, wool, cotton, cocoa and coffee from South American countries, while it exported cement, timber, hops and chemical products.